

Сіваш Т.Д., аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти
(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського)

ЕСТЕТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ДЕФІНІТИВНИЙ ПІДХІД

Розвиток суспільства, становлення глобального інформаційного простору, зміна форм соціальної комунікації вимагають сьогодні від освітнього середовища виховання особистості не тільки творчої та цілеспрямованої, але й естетично вираженої, здатної бути затребуваною у сучасних умовах. Необхідність даного процесу продикувана й державними освітніми документами. Зокрема, у державному стандарті початкової освіти (2012 р.) наголошується на важливості розвитку «міжпредметної естетичної компетентності», яка полягає у «здатності орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва» [1]. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ ст.») серед шляхів реформування змісту загальноосвітньої підготовки зазначається «формування в учнів художньо-естетичної культури, забезпечення естетичного розвитку особистості». Головною метою національного виховання є «формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури». Серед пріоритетних напрямків реформування виховання є «забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості» [2].

Не сторонньою для сьогодення є позиція В. Сухомлинського, який вважав, що «гармонійно розвинута особистість передбачає єдність розуму та емоцій, чим більше у житті людини займає інтелект, тим важливіша для його всебічного розвитку висока культура почуттів. Емоційне безкультур'я освіченої людини таке саме велике зло, як інтелектуальне невігластво» [3, с. 148]. Проблема естетизації навчально-виховного середовища, яка розглядається як діяльнісна основа та стійка сукупність культурних цінностей, сьогодні є актуальною. Вона, з одного боку, вбирає у себе предметну сферу, певним чином організовані предметні результати художньо-творчої діяльності, а з іншого – форми стосунків людей із реаліями культури, естетичного оточення.

Поняття «середовище» було уведено у філософію та соціологію французьким філософом, засновником культурно-історичного напрямку І. Теном. З філософсько-педагогічного погляду до проблеми виховного значення «середовища» першими намагались підійти представники

російської літературно-філософської школи другої половини XIX ст. – початку XX ст. – Н. Бердяєв, С. Булгаков, В. Розанов, Л. Толстой. Педагоги-антропологи другої половини XIX ст., зокрема, П. Каптерєв, П. Лесгафт, К. Ушинський, звертали увагу на роль середовища у процесі навчання та виховання. У своїх поглядах вони користувалися антропологічним підходом, зміст якого передбачав співвіднесення будь-якого знання про освітні явища та процеси із знаннями про людську природу.

Формування системного підходу у педагогіці суттєво розширило проблематику середовища, поглибило уявлення про її виховні можливості, дозволило ввести категорію «взаємодія». У 80-ті роки XX ст. було введено поняття «середовищний підхід», яке визначалось як сукупність принципів і способів використання виховних можливостей середовища в особистісному розвитку людини. Обґрунтування середовищного підходу у вихованні та досягненні суміжних наук – синергетики та акмеології – знайшли відображення у дослідженнях А. Куракіна, Ю. Мануйлова, Н. Новікової, Є. Степанова та ін. [4, с.5–7].

Інтерес до середовищного підходу у вивченні освіти посилювався наприкінці XX ст. Поняття «освітнє середовище» розглядається як потенціал навчального закладу, як «стиль та обличчя» освітньої установи з притаманними йому цінностями та традиціями багатства вченими (К. Гавриловець, Л. Кожевнікова, В. Саприкін, Т. Цирліна).

Культурологічний аспект вивчення проблеми найбільше відображення отримав у наукових працях М. Бахтіна, Є. Бондаревської, Л. Когана, Д. Ліхачева, та ін. Культура та освіта тісно взаємопов'язані. Інтеграція «освіти в культуру» і, навпаки, «культури в освіту», на думку Є. Бондаревської, дозволяє активно здійснювати процеси соціалізації у суспільстві у певному культурному середовищі, результатом яких є освіта та виховання «людини культури» [5].

Свій подальший розвиток концепція культурно-освітнього середовища отримала у працях Л. Мещерякової, І. Стояновської, Д. Пряхіна, Т. Шабаліной. Вони визначають культурно-освітнє середовище як складне, інтегроване поняття, яке сприяє вивченню факторів, умов, засобів навчально-виховного процесу; як показник унікальності території, інструмент вивчення освітніх тенденцій, способів опису особливостей педагогічної практики, притаманних тій чи іншій конкретній території і залежних від специфіки місцевих умов поєднання «культури» та «освіти» [4, с.7–8].

Поняття «естетичне середовище» увійшло до сфери досліджень різних наук достатньо давно. Різні її аспекти висвітлені в наукових працях філософів (М. Каган, М. Киященко, Л. Новікова), соціологів (Ю. Лармін, У. Суна), психологів (В. Петренко, М. Хейдметс, Т. Нійт), теоретиків

архітектури та дизайну (В. Аронов, В. Глазичев, О. Іконников, Л. Шепета), соціальних екологів (Ю. Лепик, Д. Михайлов).

У практиці роботи С. Шацького, А. Макаренка, С.Рівеса, а пізніше В. Сухомлинського, Т. Конникової питанням естетичної організації побуту дітей і художньому оформленню їх предметного середовища приділялось досить багато уваги.

Як спеціальний об'єкт педагогічного дослідження естетичне середовище школи було розглянуто Н. Кавалеровою у її дисертації, присвяченій естетичному вихованню у сільській школі. Розглядаючи естетичне середовище школи як феномен педагогічної діяльності, дослідниця виокремила соціальний і предметно-практичний його компоненти [6].

Предметно-практичний компонент естетичного середовища вивчався як відносно самостійний компонент і в інших педагогічних дослідженнях, які висвітлювали проблеми будівництва шкільних будівель, благоустрою шкільного оточувального середовища, озеленення та оформлення шкільних приміщень. П. Автономов у своїй дисертації увів поняття «предметно-естетичне середовище», визначив його як предметне оточення у приміщеннях школи та навколо неї, організоване у гармонійний ансамбль, створений з урахуванням навчально-виховних вимог та законів естетики.

Структура предметно-естетичного середовища складається з матеріальних та естетичних елементів, інтегрованих в єдине ціле таким чином, що усі предмети у ній одночасно стають носіями естетичного та функціонального призначення. Загальноприйнятим є положення про те, що вплив предметного середовища та його компонентів у значній мірі опосередковується його естетичними властивостями, які розглядають як важливі складові, що визначають культурну цінність такого середовища.

Шкільна та позашкільна діяльність школярів пронизана елементами естетично організованого середовища, яке створює атмосферу високої естетичної та етичної поведінки вчителів та учнів, здійснює естетизацію їхньої діяльності у навчально-виховному процесі. Естетичне середовище навчання та виховання, естетична організація робочого місця вчителя, його естетична зовнішність та етика у спілкуванні з учнями комплексно формують культуру людини, його духовний світ і уявлення про красу.

Естетичне середовище у теорії естетичного виховання нерідко розглядається як стихійний елемент виховного процесу, хоча воно сприяє виникненню в особистості потреби в естетичному розвитку. Можливості, умови, способи естетичної діяльності, естетичні відносини, які розвивають людину, на думку С. Якушевої, є параметрами цього середовища, які складаються у результаті засвоєння культури через власний досвід. Середовище являє собою динамічну структуру, у якій людина, яка

проходить «освітній цикл», розвивається та формується як особистість [7, с. 17].

Інтеграція педагогічного та естетичного потенціалу середовища школи є важливою умовою виховання кожного учня, як гармонійно розвинутої особистості. Естетичні можливості змісту навчального матеріалу, організації навчально-виховного процесу та учнівського врядування, а також естетичні можливості вчителя розглядаються як засоби формування естетичного середовища загальноосвітньої школи. Естетичне притаманне усім видам людської діяльності, тому його потенціал наявний у кожному навчальному предметі, який викладається у школі. Вчитель повинен знайти нішу, яку можна заповнити інформацією про прекрасне з області літератури, музики, живопису і т. п. Наприклад, вивчаючи літературу, вчитель звертає увагу на красу слова, естетику творів; основи інформатики – на інформацію як феномен культури, красу структури, естетику перспективного знання (програмування). Зміст занять припиняє бути абстрактним, нудним, стомлювальним, оскільки естетичні почуття вчителя та учня відгукуються на зв'язок між предметом вивчення і особистістю.

Переживання фіксують особисту зацікавленість учня у самому процесі знаходження істини, який стає приємним, радісним, розкриваючи школяру його інтелектуальну силу та проникливість. Разом із тим у нього пробуджується та розвивається естетичне ставлення до сфери буття. Тому одним із завдань вчителя є забезпечення позитивних емоцій у ставленні до навчальної діяльності, до її змісту. Емоційне збудження активізує увагу, процеси запам'ятовування та осмислення, підвищуючи ефективність навчання. Таким чином, естетизація освітнього середовища загальноосвітньої школи реалізується із допомогою засобів естетичного впливу, до яких відносяться духовну та матеріальну реальність, різноманітні предмети та явища, які здатні викликати відповідну естетичну, емоційну та інтелектуальну реакцію.

1. Державний стандарт початкової загальної освіти http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/serednya/derzh-standard/derj_standart_pochatk_new.doc 2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI ст.») <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF> 3. Сухомлинский В.А. Антология гуманной педагогики / В.А. Сухомлинский. – М., 1997. – 224 с. 4. Мертенс Е. С. Развитие культурно-образовательной среды Смоленской губернии во второй половине XIX–начале XX века : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Сергеевна Мертенс. – Смоленск : Смоленский гос. ун-т, 2006. – 218 с. 5. Бондаревская Е.В. Введение в педагогическую культуру: учебное пособие/ Е.В.Бондаревская. – Ростов н/Д.: Творческий центр «Учитель», 1994. – 152 с. 6. Кавалерова Н.А. Эстетическое воспитание учащихся в условиях сельской школы: дис. канд. пед. наук: 13.00.01/ Н.А. Кавалерова. – К., 1974.– 178 с. 7. Якушева С.Д. Формирование эстетической культуры студентов колледжа / С.Д.Якушева : автореф. дис. канд. пед. наук. – Оренбург, 2003. – 182 с.

Сіваш Т.Д. Естетизація освітнього середовища :
дефінітивний підхід / Т.Д. Сіваш // Актуальні
проблеми педагогіки вищої школи в контексті
підготовки педагогів початкової ланки освіти :
матеріали Першої міжвузівської науково-практичної
студентської конференції. – *Рівне*, 2013. – С. 194-198